

ŽIVÉ MESTÁ

ŽIVÉ MIESTA

Tomáš Veselovský
Roman Slobodník
Vladimír Slobodník

Publikácia je výstupom projektu Živé mestá, živé miesta, ktorý je realizovaný s finančnou podporou Zeleného vzdelávacieho fondu

Ochrana dravcov na Slovensku (RPS) je občianske združenie, ktoré sa venuje výskumu a ochrane voľne žijúcich dravých vtákov a sov na celom území Slovenska. Náš príbeh sa začal písať už v roku 1975. Svoje poslanie naplníme prostredníctvom viac ako 200 členov a sympatizantov. Realizujeme praktické aktivity v teréne, spolupracujeme s cieľovými skupinami, zapájame sa do prípravy zákonov na ochranu prírody, zvyšujeme povedomie o dravcoch a sovách a ich veľkom význame pre prírodu i pre ľudí.

NÁZOV PUBLIKÁCIE

Živé mestá, živé miesta

AUTORI

Tomáš Veselovský, Roman Slobodník, Vladimír Slobodník

VYDALA

Ochrana dravcov na Slovensku

ADRESA

Ochrana dravcov na Slovensku
Raptor Protection of Slovakia (RPS)
Trhová 54
Bratislava, 841 01

KONTAKT

dravce@dravce.sk
+421 911 882 626
www.dravce.sk
  @dravce.sk

TITULNÉ FOTOGRAFIE

sýkorka belasá (Gábor Fúři), ovocný sad (Katarína Veselovská)

AUTORI FOTOGRAFIÍ

archív Ochrany dravcov na Slovensku, Martin Celuch, Lucia Deutschová, Martin Dobrý, Marián Filípek, Gábor Fúři, Marek Gális, Jozef Chavko, Stanislava Nedobová, Slavomír Senk, Miloš Slivka, Roman Slobodník, Natália Staňová, Karol Šotnár, Miroslav Vacula, Tomáš Veselovský
www.pixabay.com (Free for commercial use, nickname: byrev, ManfredRichter, summa, theOtherKev, Wikimedialimages)

NÁKLAD

1000 ks

Neprešlo jazykovou úpravou.

Na výrobu tejto publikácie bol použitý papier, ktorý spĺňa podmienky trvalo udržateľného obhospodarovania lesov.

OBSAH

- 4 VTÁKY POZNÁŠ PO PERÍ
- 11 NIE JE STROM AKO STROM
- 17 KTO KDE BÝVA
- 21 ČO IM CHUTÍ
- 26 VTÁČIA PRVÁ POMOC
- 30 AKO PREDÍŠŤ ZRANENIAM A ÚHYNOM VTÁKOV
- 34 AK SI ZVEDAVÝ, PREČÍTAJ SI

ŽIVOT OKOLO NÁS

Príroda nepozná hranice. Nie sú nimi ani naše obydlija, dvory, ploty, či mestá. Naopak, v posledných rokoch čoraz viac živočíchov a rastlín nachádza svoje miesto práve v človekom pretvorených sídlach. Tieto miesta sú špecifické, majú mnoho výhod, no aj niekoľko nevýhod. Na nasledujúcich stranách sa dozviete ako našej faune, najmä operencom, pomôcť. Niekedy stačí skutočne tak málo a príroda si svoju cestu nájde možno aj do Vašej záhrady, či na Váš balkón. Potom stačí už mať len pozorne otvorené oči a kochať sa, čo všetko sa usadí okolo nás. Za oknami našich bytov a domov je totiž pestrá paleta farieb, spevu a života. Poďme ich spoločne objavovať.

autori

VTÁKY POZNÁŠ PO PERÍ

Vtáky sú fascinujúce zvieratá. Ohromujú nás svojou farbou, zvukmi, či schopnosťou prežiť. V prírode vyhráva ten, kto sa dokáže najlepšie prispôbiť. Či už ako jedinec, druh alebo spoločenstvo. V procese evolúcie sa u druhov vyvinuli rôzne životné stratégie, ktoré používajú pri výbere miesta na hniezdenie, starostlivosti o potomstvo, hľadaní a výbere potravy, či pri spôsobe, ako prežiť obdobie, keď je potravy nedostatok.

Vtáčí rok

S príchodom jari sa prebúda celá príroda. Nastupuje obdobie, kedy si vtáky vyberajú a obsadzujú svoje teritória. Ide o priestor, v ktorom budú hniezdiť (**hniezdne teritória**) a loviť (**lovné teritória**). Hlavne hniezdne teritória si pozorne strážia voči svojim konkurentom, či už z rovnakého alebo iného druhu, ktorý má záujem o to isté miesto. O najlepšie miesta je najväčšia bitka.

Vtáky sú pri výbere miesta na hniezdenie veľmi vynaliezavé. Napríklad, taký drozd čierny si s obľubou stavia hniezdo zo stebiel tráv a machu v hustých kríkoch, kde je schovaný pred očami mačiek a iných predátorov. Žltouchvosť domový, ako už napovedá jeho druhový názov, si stavia hniezdo v rôznych výklenkoch na budovách, najčastejšie pod terasovou strechou. Preto sa ľudovo tento vták nazýva „krčmárík“ alebo „kominárík“. Vhodný úkryt pred predátormi si zvolili vtáky hniezdiace v dutinách stromov. Dutiny v stromoch vznikajú buď, keď ich vydlabe ďateľ, alebo napríklad aj po odlomení konára. V rane sa zachytáva voda, drevo začína mäknúť, hniť a rozpadáť sa. Postupom času na takomto mieste vznikne dutina, ktorej ku vzniku pomôže aj drevokazný hmyz. Dutiny bývajú rôzne veľké, niekedy až prlíš. Brhlík lesný si s tým poradil tak, že vletový otvor „obmuruje“ blatom. Otvor zmenší do takej miery, aby sa vedel dostať do dutiny, ale väčšie druhy už nie.

Žltouchvosť domový hniezdi vo výklenkoch na budovách.

Sokol myšiar často hniezdi v kvetináčoch na balkónoch panelákov.

Dážďovníky obyčajné zvolili úplne inú stratégiu. Druh, ktorý pôvodne hniezdil v skalných a stromových dutinách, sa prispôbil na mestské prostredie, kde s obľubou využíva dutiny medzi panelmi na vysokých bytovkách. O tento priestor sa delí s netopiermi. Bohužiaľ, častokrát pri zatepľovaní budov končia živé dážďovníky a netopiere zamurované pod polystyrénom, pretože stavebník si nesplnil svoju zákonnú povinnosť. Pritom stačí málo a dá sa ľahko predísť zbytočnej smrti. Napláňovať stavebné práce pred alebo po hniezdení a ako náhradu za zateplenie dutín zabudovať priamo do fasády búdky.

Niektoré vtáčie druhy si hniezdo nestavajú vôbec, ale na hniezdenie využívajú už postavené hniezda iných vtákov. Takýmito druhmi sú napríklad dravec - sokol myšiar a sova - myšiarka ušatá. Oba druhy hniezdia v opustených vraních, stračích či havraních hniezdach. Nepohrnú ani človekom vytvorenou polobúdkou vyvesenou na strome. Sokola myšiara dokonca môžeme nájsť hniezdiť na balkónoch našich panelákov. Na hniezdenie mu úplne postačuje rímsa, výklenok alebo kvetináč na balkóne s dostatočným rozhľadom na okolité prostredie.

Výber miesta na hniezdenie a úprava hniezda je základom pre ďalšiu fázu. Ide o obdobie, kedy samička znáša do hniezda vajcia a zohrieva ich, aby mali mláďatká vo vnútri vajec optimálnu teplotu potrebnú pre svoj vývin. Starostlivá samička ich chráni pred chladom a prílišným teplom, predátormi, pravidelne ich obracia, aby mali rovnomernú teplotu. Počas pekného slnečného počasia sa samička občas preleť, ale len na krátku chvíľu. Zaujímavé je, že samice väčšiny druhov znášajú vajcia postupne, s jedno až dvojďňovým odstupom. Avšak vývin mláďat vo vajciach sa začína, až na výnimky (sovy), naraz, nakoľko samička začína zahrievať násadu po znesení predposledného vajca. Preto sa mláďatká liahnu v malých odstupoch a spravidla je viditeľný rozdiel iba medzi najmenším mláďaťom a ostatnými súrodencami. V období zahrievania znášky sú samičky citlivé na vyrušovanie.

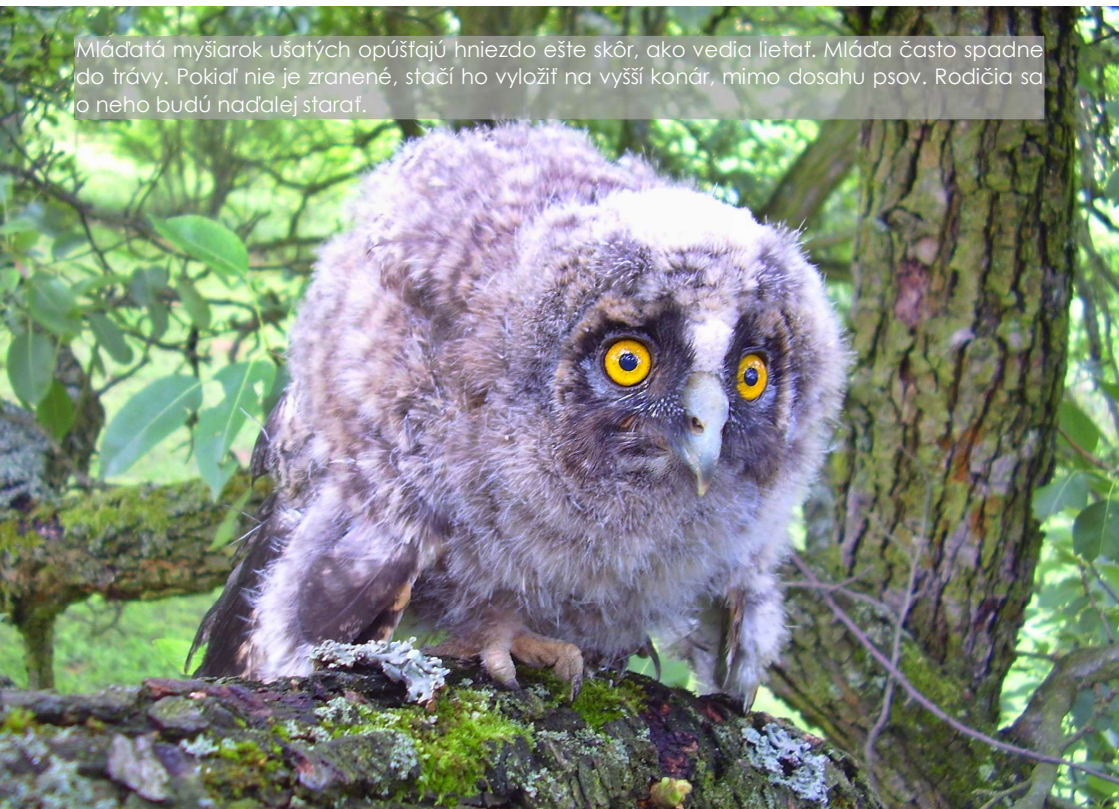
Niektoré sa zľaknú už keď zaregistrujú podozrivý podnet v okolí, iné sú odvážnejšie, materinsky pud v nich je silnejší a vajcia vytrvalo chránia pred nebezpečenstvom. Keď náhodou nájdeme hniezdo, kde samička sedí na znáške, dopredu nevieme povedať ako samička zareaguje. Preto platí zásada, že by sme sa mali čím skôr vzdialiť, aby sme nevyrušovali. Nám by sa tiež nepáčilo, keby nám niekto chce bez pozvania vojsť do domu. Ak nám niekto z vtáčích druhov zahniezdil na balkóne, alebo v blízkosti okna, je vhodné zatiahnuť žalúzie alebo závesy, pretože samica by mohla registrovať náš pohyb za oknom a prípadne opustiť znášku. To by znamenalo predčasný koniec pre nevyliahnuté mláďatá.

Dĺžka inkubácie znášky je rozdielna, kým u väčšiny malých spevavcov sa mláďatá liahnu po 12-16 dňoch, dravce a sovy sedia na znáške dokonca až 30 dní a viac. Mláďatká majú na konci zobáku výrastok, ktorému sa hovorí vaječný zub. Vďaka nemu ľahšie rozbijú škrupinu a vyliahnú sa z vajca.

V prvých dňoch, u **krmivých druhov**, prináša potravu hlavne samec, samica naďalej zohrieva a stráži potomstvo. Čím sú mláďatká väčšie, tým sú hladnejšie. A preto sa do zháňania potravy zapája aj samica. Mláďatká potrebujú pre svoj rast veľa bielkovín, preto aj inak semenožravé druhy ako vrabec domáci, kŕmi svoje mláďatá aj húsenicami či lietajúcim hmyzom. Mnoho záhradkárov sa na vrabce hnevá, pretože im sem-tam niečo zobnú z úrody. Na druhej strane, tú istú úrodu im vrabce chránia pred hmyzími škodcami. U **nekrmvivých druhov**, ako napríklad kačica divá, sa mláďatá od prvého dňa pohybujú spolu s mamou a hľadajú si potravu samé.

Najkritičejším obdobím je vylietavanie mláďat z hniezda. Opúšťajú bezpečný priestor a vydávajú sa spoznávať svet. Väčšina mláďat opúšťa hniezdo ešte v čase, kedy nemá dokonale vyvinuté operenie a letové schopnosti by sa dali prirovnať k prvým krokom dieťaťa.

Mláďatá myšiarkov ušatých opúšťajú hniezdo ešte skôr, ako vedia lietať. Mláďa často spadne do trávy. Pokiaľ nie je zranené, stačí ho vyložiť na vyšší konár, mimo dosahu psov. Rodičia sa o neho budú naďalej starať.

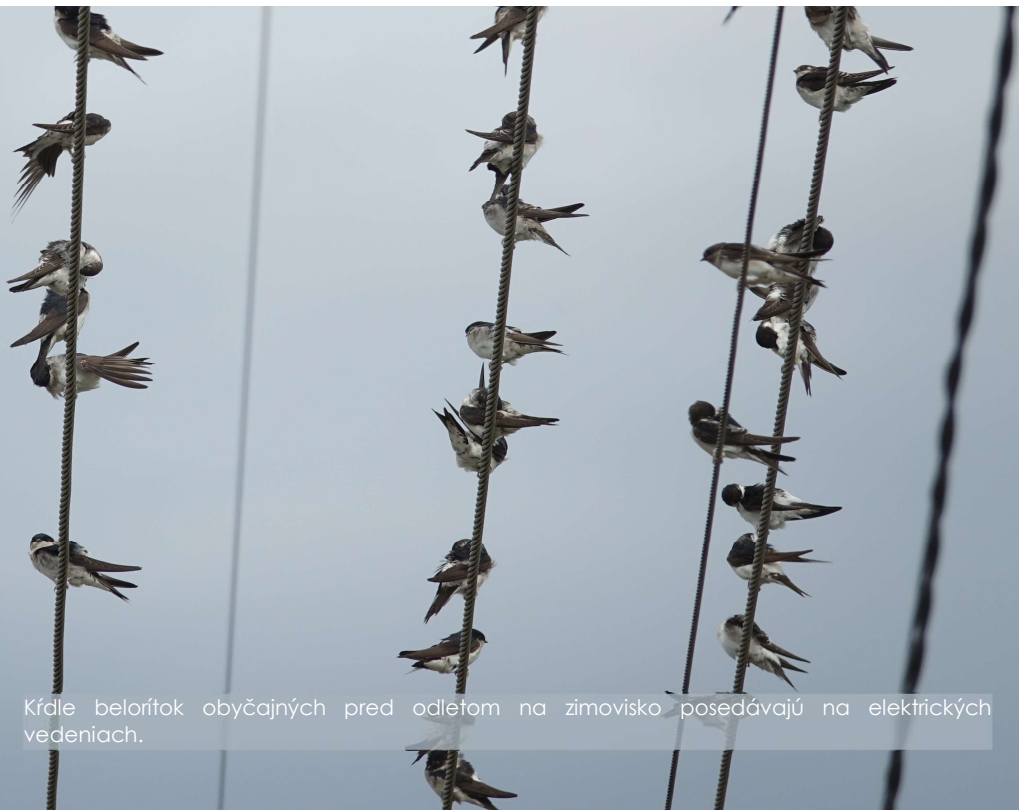

Smer ich letu je skôr náhodný než cielený, ale veľmi rýchlo sa zdokonaľujú. V tomto období musíme byť veľmi opatrní, aby sme mláďatám neublížili. Vo vysokej tráve ich takmer nie je vidieť a ľahko by sme ich mohli pokosiť záhradnou kosačkou. Pozor dajme aj pri venčení psov, pretože by mohli mláďatá zraniť.

Mladé myšiarky opúšťajú hniezdo pomerne skoro. Hoci nevedia lietať, pomocou pazúr na nohách a silného zobáku sa dokážu šikovne šplhať po vetvách. Sovy sú nočné živočíchy, to znamená, že cez deň oddychujú a v noci sú aktívne. Keď sa na jar či v lete započúvate do nočných zvukov, možno budete počuť plačlivé „pí-eh“. To sú mladé myšiarky, ktoré žiadajú rodičov, aby ich prišli nakrímiť. Takýmto písaním im dávajú vedieť, kde sú. Čoskoro sa osamostatnia a budú loviť samé.

Po hniezdnej sezóne ostáva krátky čas pre rodičov na nabratie síl a výmenu opotrebovaného operenia. Prichádza zima, obdobie, kedy lietajúci hmyz nie je aktívny a semená rastlín sú ukryté pod vrstvou snehu. Hmyzožravé druhy, ako dážďovník, belorítka či lastovička, sa preto rok čo rok, na jeseň, vydávajú na nebezpečnú, tisíce kilometrov dlhú cestu, až na juh Afriky, kde nájdu dostatok potravy, aby sa na jar opäť vrátili a priviedli na svet svoje potomstvo. Preto druhom, ktoré v mimo hniezdnom období odlietajú stovky až tisíce kilometrov za potravou hovoríme, že sú **migrujúce/sťahovavé**. Nie všetky druhy sťahovavých vtákov odlietajú na zimu do Afriky. Niektoré druhy, ako pinka severská a chochláč severský **zimujú** v strednej a južnej Európe, pretože v porovnaní so severom Európy je u nás zima predsa len znesiteľnejšia a potrava dostupnejšia.

Vtákom, ktoré sa celoročne zdržiavajú na rovnakom území alebo prelietavajú len na krátke vzdialenosti sa hovorí, že sú to **stále druhy**. Počas zimy sa kŕmia prevažne semenami rastlín, prípadne nájdenou potravou živočíšneho pôvodu. Medzi týmito druhmi nájdeme brhlíky, kôrovníky či vrabce domové aj poľné.

Kďle belorítok obyčajných pred odletom na zimovisko posedávajú na elektrických vedeniach.

sýkorka belasá

sýkorka veľká

drozd čierny

zelenka obyčajná

havran čierny

holub hrivnák

oriešok hnedý

glezga obyčajný

Vedeli ste že?

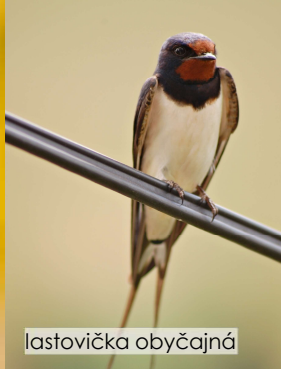
Sýkorky belasé sa v niektorých častiach Anglicka naučili otvárať alobalové uzávery na fľašiach s mliekom, a tak sa dostali k smotane.

Holub hrivnák začal na Slovensku hniezdiť v mestskom prostredí pomerne nedávno.

Glezga obyčajného môžeme často pozorovať v okolí krmidla. Má veľmi silný zobák, ktorým dokáže rozdrviť kôstky.

d'ateľ veľký

lastovička obyčajná

belorítko obyčajná

dážďovník obyčajný

sokol myšiár

jastrab krahulec

myšiarka ušatá

sova lesná

chochliáč severský

hýľ obyčajný

Vedeli ste že?

Dážďovník obyčajný za deň skonzumuje 50 gramov hmyzu, čo sa rovná hmotnosti 20 000 komárov. Počas zimy môžete na jednom strome vidieť aj viac než 30 sov? Ide o myšiarku ušatú, ktoré sa počas zimy združujú v skupinách. Na jeseň k nám vzácné prilietavajú chochliáče severské, ktoré sa počas zimy krmia jarabinou a šípkami.

Pred pár desaťročiami bola krajina pestrejšia a potrava počas zimy dostupnejšia. Na poliach ostávali nezaorané strniská, medze boli plné poľných burín, v okolí polí rástli pôvodné druhy stromov a krov, ktorých plody slúžili vtákom ako potrava a zdroj vody počas zimy. Rýchlym pretváraním krajiny, hlavne sceľovaním polí do veľkých pôdnych blokov, medze a stromoradia zanikli. Boli vyrúbané a rozorané. Poľné buriny boli potlačené pesticídmi a na poliach rastú už iba najodolnejšie, väčšinou nepôvodné druhy rastlín, ktoré neposkytujú vtákom veľký úžitok.

Mnoho druhov preto našlo útočisko v blízkosti ľudí. V záhradách hľadajú semenka rastlín, jedlé plody stromov a kríkov, s prvými jarnými slnečným lúčmi lovia hmyz, ktorý sa ohrieva na fasádach domov. Aj intravilány miest a obcí sa rýchlo menia. Zo záhrad miznú pôvodné druhy drevín a nahradené sú tujami či inými nepôvodnými druhmi. Trávniky sú milimetrovo pokosené, bez možnosti, aby v nich vyrástla rastlina, ktorej semená či plody by predstavovali potravu pre vtáky počas zimy.

Pomôžme vtákom aj iným druhom prežiť náročné zimné obdobie. Malým kúskom môže prispieť každý. Vráťme kúsok prirodzenosti našim záhradám! Zasaďme si kríky ako baza čierna, či ruža šípová, z ktorých budeme mať úžitok my, vtáky aj opelovače. Cez zimu umiestnime do záhrady alebo na balkón krmidlo a pozorujme vtáčích návštevníkov. My pomôžeme im, oni pomôžu nám. Aby s príchodom jari nebol svet chudobnejší o vtáčí spev.

Veľkoblokové polia sú pusté, bez života.

Malé polia sú oddelené medzou, v ktorej rastú poľné rastliny, kríky a stromy, ktoré sú ostrovmi života v poľnohospodárskej krajine.

NIE JE STROM AKO STROM

Stromy v blízkosti našich domovov nám okrem toho, že dotvárajú a skrášľujú priestor, poskytujú aj množstvo iných výhod. Pomáhajú chrániť pôdu proti zosuvom. Ako? Svojou koreňovou sústavou spevňujú a udržiavajú pôdu v celku. Regulujú vsakovanie zrážok pri privalových dažďoch. Listami zachytávajú prach, svojimi korunami poskytujú tieň, zvyšujú vlhkosť vzduchu a my sa vďaka nim počas letných horúčav cítime oveľa príjemnejšie. Veď kde je v lete najpríjemnejšie? V tieni pod stromami!

Stromy, vtáky a my

V mestách a na dedinách nie sme sami. Malé ostrovčeky zelene poskytujú domov aj „naším“ operencom (a nielen im). Vďaka týmto zeleným oázam nás ráno prebúdzajú hlasy vtákov, ktoré našli v ich korunách domov, potravu a útočisko. Aj preto si všetky stromy zaslúžia našu ochranu a opateru. A áno, aj tie ktoré nám tienia do okna, aj tie ktoré majú odlomený konár. Uvedomme si, že kým vyrastie mohutný strom, prejdú niekedy desiatky rokov. **Najstarší známy strom na Slovensku**, ktorý rastie v intraviláne obce, má 850 rokov! Je to dub letný v obci Dubinné (okres Bardejov). Dokonca najstarší strom na Slovensku, ktorý rastie mimo zastavaného územia obce, je borovica limba, ktorej vek sa odhaduje na 1000-1200 rokov. Väčšina stromov rastie pomaly a za jeden ľudský život nedorastú do plnej veľkosti. Preto dobre rozmýšľajme, kam ich vysadíme a pravidelne sa o ne starajme. Tak ako my chodíme k lekárovi, keď máme problém, tak o stromy sa stará **arborista**. Je to človek, ktorý je odborníkom na ošetrovanie stromov. Vie zvoliť správny spôsob ošetrovania, ktorým predĺži životnosť stromu o ďalšie desiatky až stovky rokov. Keď strom ošetruje človek, len preto, že má doma motorovú pílu, a nie je odborník, môže strom skôr poškodiť. Niekedy až do takej miery, že strom na ďalší rok uhynie. Pri neodbornom opílení konárov hrozí zlomenie alebo vyvrátenie stromu pri silnejšom vetre.

Stromy žijú stovky až tisícky rokov.

Význam stromových dutín

Či a koľko má strom **dutín** (vyhĺbených dier) je najčastejšie dôsledkom práce ďatľa, ktorý v dreve hľadá larvy a tesá hniezde dutiny. Dutina taktiež vznikne po odlomení konára, keď v rane ostane stojaca voda, na drevo pôsobia drevokazné huby a hmyz. Neznamená to však, že strom, ktorý takéto dutiny má, je vždy chorý alebo nás ohrozuje. Je na posúdení arboristu, v akom zdravotnom stave strom je a ako mu vieme pomôcť. Môže sa nám zdať, že strom s niekoľkými dutinami nie je stabilný, napriek tomu mnoho krát ide iba o estetickú záležitosť a strom je stále veľmi životaschopný. Navyše, často práve dutiny stromov poskytujú útočisko a úkryt našim vtákom (sýkorkám, brhlíkom, ďatľom) a vzácnym druhom hmyzu.

Zásady výsadby nových stromov

Vysádzať nové stromy je určite dobrá cesta i keď treba byť trezlivý. Strom potrebuje rásť dlhé roky, kým nám začne poskytovať očakávaný úžitok. Oproti tomu kríky rastú rýchlejšie, ale nedosiahnu výšku stromov a nie sú dlhoveké. Kvalitná zeleň by mala byť druhovo a vekovo rozmanitá, zložená zo stromov, kríkov a bylenného porastu.

Pri výsadbe nových stromov a kríkov platia určité **zásady a pravidlá**, ktoré sa líšia podľa toho, či stromy a kríky vysádzame na verejnom priestranstve, napríklad v parku, ploche okolo bytovky, školy a podobne, alebo ich sadíme v súkromnej záhrade. Pri verejnom priestore v prvom rade potrebujeme súhlas vlastníka pozemku. Nevieme totiž, aký má vlastník s pozemkom zámer a tak sa môže stať, že pár rokov, po vysadení stromčekov, ich vyrúbe kvôli plánovanej výstavbe. Zároveň v intraviláne miest a obcí sú pod zemou a nad zemou trasy inžinierskych sietí (potrubia, káble, kanalizácia), ktoré majú určené ochranné pásma. V týchto ochranných pásmach je okrem iných činností, obmedzená aj výsadba stromov kvôli tomu, že korene a konáre vyrastených stromov môžu narušiť ich funkčnosť, preraziť potrubie alebo strhnúť elektrické vedenie. Taktiež výsadba v okolí chodníkov, ciest (komunikácií) a budov si vyžaduje správny výber dreviny s optimálnou výškou koruny a rozsahom koreňovej sústavy. Na tieto prvky treba myslieť pri každej jednej povolenej výsadbe.

Sadenie drevín má veľký význam. Kríky sadíme bližšie k budovám a stromy ďalej od budov.

V súkromných záhradách môžeme stromy a kry sadiť podľa vlastného uváženia, dbať by sme mali na to, aby neboli príliš blízko k susednému pozemku.

Ďalším krokom je výber konkrétneho druhu stromu alebo kríku podľa vlastností miesta, kde ho chceme vysadiť. Nepodceníť práve tento krok, nám v budúcnosti môže ušetriť mnoho starostí. Nezabudnime, že dospelý strom sa nedá jednoducho rozobrať a presťahovať na iné vhodnejšie miesto.

Každý druh potrebuje určité podmienky na to, aby sa mu darilo rásť. Keď tieto podmienky nie sú vhodné, drevina nerastie, chradne alebo uhynie. Podmienkami, ktoré si potrebujeme všimnúť, sú napríklad, či drevina je svetlomilná (má rada svetlo) alebo tieňmilná (nemá rada priame svetlo), vlhkomilná alebo suchomilná, teplomilná alebo chladomilná, či pre svoj rast potrebuje veľa živín v pôde, alebo naopak rastie v pôdach chudobných na živiny, prípadne či má hlboké alebo plytké korene.

Strom, to nie je iba jeho výška v čase výsadby, ale aj objem koruny, koreňov a výška v dospelosti. Musíme si predstaviť a zvážiť, ako vysoká bude drevina po vyrastení do priemernej výšky a koľko rokov by mala na tom mieste rásť. Sú totiž krátkoveké (tzv. pionierske) dreviny, napríklad jarabina vtáčica, ktorá sa doživa „iba“ okolo 80 rokov, naproti tomu dlhoveké dreviny ako dub či lipa rastú pomalšie a žijú stovky rokov. Priemernú výšku stromu a kríku, tvar koruny a hĺbku koreňov nájdeme v každom atlase drevín. Predpokladanej veľkosti stromu alebo kríku by sme mali prispôbiť rozostupy medzi vysadenými mladými sadenicami. Dreviny, ktoré sú zasadené príliš blízko pri sebe, si navzájom konkurujú o svetlo a živiny. Ich tvar koruny bude deformovaný, konáre budú rásť hlavne tým smerom, kde budú mať viac svetla. Medzi stromami je odporúčaný rozstup aspoň 10 metrov a medzi kríkmi 3 metre, pokiaľ z nich nechceme hustý živý plot. Pri sadení stromov v blízkosti budov je odporúčané zasadiť ich vo vzdialenosti rovnajúcej sa výške, do ktorej strom môže dorásť. Napríklad, lipa malolistá môže dorásť do výšky 30 metrov, preto je odporúčané zasadiť sadenicu lipy najmenej 30 metrov od budovy. Vyhneme sa tomu, že korene lipy budú poškodzovať múry budovy a pri vyvrátení stromu bude zasiahnutá budova.

Ihličnaté stromy boli zasadené príliš blízko k bytovke. Spôsobujú nadmerné zatienenie okien, ich korene prenikajú až k základom stavby a môžu ich poškodzovať. Pri výsadbe malých stromov je potrebné mať na pamäti, že raz vyrastú.

Význam pôvodných druhov drevín

Ostrovky zelene v intravilánoch miest a obcí majú svoje nezastupiteľné miesto. Pre zachovanie rozmanitosti prírody nasledujúcim generáciám, je na mieste starostlivosť o existujúce plochy zelene a tiež vytváranie nových. Aby tento proces mohol kráčať ruka v ruke s budovaním environmentálneho povedomia u ľudí všetkých vekových kategórií, je odporúčané, aby sa ľudia z danej lokality **osobne zapojili do výsadby**. K vysadeným stromom a kríkom získajú osobitný vzťah, vďaka ktorému si ich budú chrániť a citlivo rozhodovať o ich ďalšom osude.

Kreativite sa medze nekladú. Takto môžu deti zasadiť triedny strom (pri nástupe na školu, alebo po jej ukončení), výročný strom (pri významných výročiach), stromy pre osobnosti (pre výnimočné osoby, či už po výhre v súťaži, alebo za významný dobrý skutok), alebo v záhradách, parkoch a popri poľných cestách môžu vnikať rodové aleje, vysadené pri príležitosti narodenia dieťaťa alebo iného významného životného mílnika. Vzniknú tak výsadby stromov a krov, ktoré budú nielen skrášľovať naše okolie, ale aj sprevádzať celé nasledujúce generácie a odovzdávať im náš odkaz.

Pri výsadbe uprednostňujeme naše **pôvodné druhy drevín**, ktoré prirodzene rastú na území Slovenska. Ide o druhy, ktoré sa prispôbili prírodným podmienkam nášho geografického pásma. Zároveň pamätajme aj na to, že každá drevina má popísané svoje vhodné podmienky pre rast. Tie si treba ujasniť pri výbere druhového zloženia novej výsadby. Napríklad smrek nie je vhodné sadiť v nížinných oblastiach, pretože je to horský druh. Na nížinách uprednostníme duby, lipy, jarabiny, či ovocné stromy.

Nevhodné sú taktiež cudzokrajné stromy, ktoré prinášajú len malý úžitok pre divo žijúce zvieratá. Úplne nevhodné je sadenie invázných druhov drevín, ako je javorovec jaseňolistý, pajaseň žliažkatý, kustovnica cudzia alebo beztvarec krovitý. Tieto druhy sa u nás nemôžu vysádzať, pretože sa veľmi rýchlo šíria do okolitého prostredia, odkiaľ vytlačujú naše pôvodné druhy drevín.

Ďalším argumentom v prospech výsadby pôvodných druhov drevín je aj fakt, že ich plodmi sa živí v priemere až šesťkrát viac druhov vtákov. Z pohľadu vtákov, medzi najhodnotnejšie pôvodné druhy drevín patria baza čierna, bršlen európsky, hloh jednosemenný, jarabina vtáčica, ruža šípová a svíb krvavý.

Zasadte si stromy a kríky okolo školy, domu, poľných ciest. Krajina sa vám odvdáčí.

Baza čierna je u nás rozšírený ker. Dorastá do výšky 2-4 metre, veľmi často sa vysádza ako okrasný ker. Kvetý bazy sa používajú na výrobu sirupu. Zároveň sú kvety atraktívne pre hmyz a plody sú v jesennom období obľúbenou potravou pre vtáky.

Svíb krvavý je pôvodnou drevinou na území Slovenska. Dorastá do výšky 2-4 metre, je vhodný aj na okrasnú výsadbu. Podobne ako baza, jeho plody vyhledáva široké spektrum operencov.

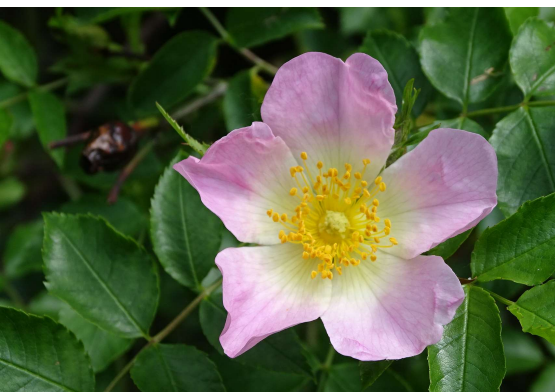
Jarabina vtáččia je pôvodnou drevinou na našom území. Ide o rýchlorastúci druh, ktorého výška dosahuje v dospelosti 4-7 metrov. Je to nenáročný druh, často vysádzaný ako okrasný. Jej plody obľubujú rôzne druhy, medzi nimi aj vzácny zimný hosť - chochláč severský.

Hloh jednosmenný je náš domáci druh. V dospelosti môže dorastať do výšky 3-5 metrov. Na jar kvitne bielymi kvetmi, jeho plody slúžia ako potrava pre spevavce až do neskorej jesene, najmä po prvých mrazoch, kedy zmäknú. Vtáky patria aj medzi prirodzené rozširovače tohto druhu, keď po strávení plodu vylúčia semienko hlohu vo svojom truse.

Ruža šípová je náš domáci druh, dorastá v priemere do výšky 1-3 metre. Ide o svetlomilný ker, preto často prerastá do korún iných drevín. Jej plody (šípky) sú bohaté na vitamín C. Tento druh je obľúbeným hniezdiskom pre spevavce a podobne ako hloh, sa jej plody stávajú častou potravou v zimných mesiacoch.

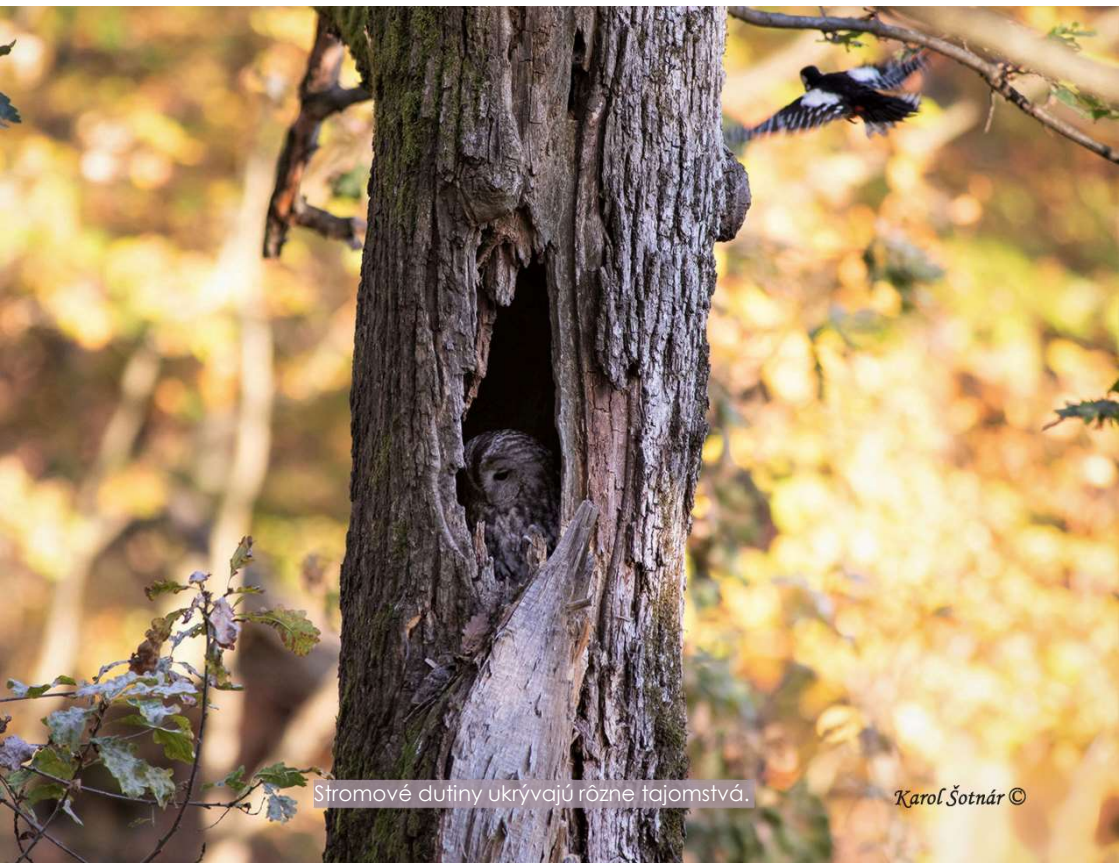

KTO KDE BÝVA

Všade z okolitého prostredia sú staré stromy z rôznych dôvodov odstraňované, skôr ako v nich dokáže vzniknúť dutina vhodná na hniezdenie. A tak, odkedy si ľudia začali uvedomovať nedostatok prirodzených dutín (najmä v hospodárskych lesoch), stalo sa vyvesovanie búdok najčastejším spôsobom, ako človek pomáha vtákom nahradiť ich prirodzené hniezdne možnosti.

Je potrebné myslieť na to, že búdky sú len náhradným riešením. Oveľa dôležitejšie je zachovať staré bŕtlavé stromy všade, kde je to aspoň čiastočne možné. Vyvesovanie búdok má význam aj pre nás ľudí. Nejednen záhradkár, ktorý chce dopestovať ovocie bez chemických postrekov, sa snaží do svojej záhrady prilákať hmyzožravé vtáky práve búdkami. Vo svete sú známe aj aktivity farmárov, ktorí v spolupráci s ornitológmi umiestňujú v okolí svojich polí a lúk polobúdky a hniezdne podložky pre sokoly a sovy, aby im pomohli chrániť úrodu pred hlodavcami. Nezanedbateľnú úlohu zohrávajú búdky v environmentálnej výchove. Práve vďaka nim nejedno dieťa prvýkrát získava pozitívny vzťah k prírode.

Existuje široká paleta búdok, no najpoužívanejším druhom vtácej búdky je drevená, **dosková búdka**.

Stromové dutiny ukrývajú rôzne tojomstvá.

Pri výrobe je veľmi dôležité, aby:

- drevené dosky boli kvalitné, **suché, odporúčaná hrúbka 2 cm, šírka 20 cm**
- **na strechu je vhodná širšia doska ako 20 cm, aby prečnievala okraje búdky**
- nepoužívame žiadne vlhké alebo nahnité dosky, ani preglejky
- najvhodnejšie drevo je **smrekové, z jednej strany ohobľované**
- pri skladaní búdky **dávame dosky ohobľovanou stranou na vonkajšiu stranu búdky**, zvnútra búdka nemôže byť hladká, aby mláďatá mohli bez problémov vyliezť k otvoru búdky
- klince je vhodné **pribíjať zošíkma**, inak sa môže búdka rýchlo rozpadnúť
- lepšie ako natrieť búdku vodou riediteľnou farbou, je ju **naimpregnovať olejom na prírodnej báze**
- okolie vletového otvoru, prípadne aj prednú stranu zosilníme oplechovaním, aby ju nerozdzobal čateľ
- paličku pod vletový otvor (tzv. bidielko) zásadne **nedávame**, pretože uľahčí prístup predátorom (napr. lasici, tchorovi, kune) k uloveniu mláďat
- zadná fixačná lišta má byť široká (min. 50% šírky búdky), aby sa búdka nekývala, úzke lišty spôsobujú labilnosť búdky a vtáky sa takýmto búdkam vyhýbajú
- búdka musí byť jednoducho **otváratelná**, aby sa každú jeseň dala vyčistiť, pretože hniezdiace vtáky ju vyplnia stavebným materiálom a trusom, bez vyčistenia slúži pre hniezdenie vtákov spravidla len počas jedného roka
- najbežnejší spôsob otvárania je **odklápacia strecha**. Na obe strany strechy aj na oba boky búdky pribijeme klinčeky s veľkou hlavičkou a spojíme ich medeným drôtom s izoláciou. Fixáciu drôtu na střeške vylepšíme pomocou kombináčiek a na bok búdky drôt navinieme jednoducho ručne. Búdku otvárame vždy na jednej strane a drôt na druhej strane búdky nám drží strechu počas čistenia búdky.

Búdky sú pre vtáky náhradou za zaniknuté stromové dutiny.

Životnosť búdky predlžuje kvalitná **izolácia strechy pred vlhkom**. Náter farbou a izolácia terovým papierom je minimálny základ ochrany búdky pred dažďom a snehom, ale neochráni búdku pred pazúrikmi kuny, veverice alebo plcha lesného. Lepšie je použiť asfaltové typy strešných krytín.

Metód ako búdku umiestniť na strom je viac:

- **najjednoduchšie je búdku spojiť so závesnou pozdĺžnou doskou/lištou, ktorú upevníme klincami o kmeň stromu**, aby sme spomalili vŕhovanie klinčov do lišty (vplyvom hrubnutia stromu) umiestňujeme pod hlavičky klinčov kovové podložky
- prípadne **cez vyvŕtané diery na búdke prevlečieme drôt a prichytíme ju o kmeň stromu**. **Drôt nesmie byť utiahnutý natesno**, ale mierne voľný, pričom medzera medzi kmeňom a drôtom sa vyplní paličkami. Tie, ako bude strom rásť, postupne odhnijú a drôt sa do stromu nezaryje. Keď drôt začne byť natesno okolo kmeňa, tak ho vymeníme za dlhší.

Pri umiestnení na strom dbáme hlavne o to, **aby búdka bola na strome mierne naklonená dopredu** a aby **strecha bola pokrytá nepremokavým materiálom** (ochrana pred dažďom a snehom). Je veľmi dôležité, aby búdka bola **otočená v smere prevládajúcich vetrov, v smere do údolia alebo otvoreného priestoru**. Najvhodnejšie obdobie na vyvesenie búdky je **jeseň a zima**.

Búdky urobíme toľko a umiestnime ich tak, aby sme ich všetky stihli **každý rok na jeseň vyčistiť**. Vzdialenosť medzi dvomi búdkami s rovnakým vletovým otvorom je najmenej 40 metrov. Búdky s rozdielnymi vletovými otvorami môžu byť od seba aj 20 metrov.

V polobúdkach hniezdia najmä myšiarky ušaté a sokoly myšiare.

Na výrobu vtáčích búdok sa v súčasnosti už nemôžeme pozeraf len ako na detskú činnosť, ako si ju ľudia často predstavujú. Práve naopak, je to jedna vôbec z najdôležitejších metód ochrany ohrozených a ubúdajúcich druhov vtáctva. Hromadným vyvesovaním vhodných búdok pomáhame vytvárať a posilňovať stabilné populácie vtákov, ktorých ubúda, napríklad aj v dôsledku ničenia ich hniezdných biotopov. Názorným príkladom je záchrana sokola červenonohého, ktorý sa v strednej Európe, vrátane Slovenska, ocitol na pokraji vyhynutia. Avšak v dôsledku intenzívneho vyvesovania búdok sa pokles populácie nielen zastavil, ale v súčasnosti jeho populácia rastie. Obdobná situácia nastala u krakle belasej, ktorej obnovená populácia v Maďarsku je príslubom pre jej opätovný návrat na Slovensko.

Rozmery niektorých typov búdok:

druhy	vnútorné rozmery (cm)	veľkosť vletového otvoru (cm)	výška zavesenia na strom (m)
sýkorka belasá	14 x 14 x 20	3,0	2 – 4
sýkorka veľká muchárik bielokrký	14 x 14 x 22	3,5	2 – 4
škorec obyčajný krutolav hnedý	15 x 15 x 25	4,5	2 – 8
muchár sivý žltouchost domový	14 x 14 x 20	1/3 až 1/2 prednej steny (tzv. polobúdka)	1 – 5
sokol myšiar myšiarka ušatá	30 x 30 x 35	1/3 až 1/2 prednej steny (tzv. polobúdka)	4 – 12

Búdky pomáhajú aj pri záchrane ohrozených druhov vtákov, akým je aj sokol červenonohý.

ČO IM CHUTÍ

S jeseňou prichádza pre vtáky ťažké obdobie. Pominulo obdobie hojnosti, kedy sa naokolo nachádzalo dostatok potravy a blíži sa neúprosná zima. Pri ľudských obydliach sa objavujú vtáky, ktoré skúšajú v ich blízkosti nájsť potravu a bezpečný úkryt pred nepriazňou počasia a predátormi. Vtáctvu môžeme pomôcť prežiť toto náročné obdobie. Prikrmovaním im pomôžeme najmä počas dní s mrazmi, poľadovicou či vysokou snehovou pokrývkou. Odmenou za pomoc nám bude pestrý vtáčí ruch na krmidle. **S prikrmovaním začíname** na jeseň a končíme s príchodom jari. V poslednom období bolo zverejnených niekoľko odborných publikácií, ktoré dokázali význam praktickej pomoci pre operence nielen v zimnom období, kedy prikrmujeme v podstate malú lokálnu populáciu stálych vtákov (brhlíky, niektoré sýkorky, ďatle), ale aj v období nástupu jarnej migrácie (február – apríl). V tomto období sa na krmidlách zastavujú populácie vtákov smerujúcich na svoje hniezdiská na severe, a keďže semien a plodov je po zime nedostatok, krmidlá môžu hostiť v tomto období niekoľkonásobne viac jedincov a druhov.

Ako prikrmovať vtáky?

Možností je viac. Najobľúbenejšie je vykladanie krmidiel na balkóny, terasy, v záhradách a dvoroch. Najčastejšie sa na výrobu krmidla používa drevo. Mnohí však siahajú aj po iných materiáloch a používajú sa na výrobu funkčného krmidla napríklad aj plastové fľaše. Dostupné sú aj rôzne krmidlá v obchodoch, ale určite mnohí uprednostnia výrobu vlastného krmidla. Na veľkosti a tvare krmidla nezáleží. Skôr treba dbať na to, aby bolo dostatočne veľké a dostupné aj pre väčšie druhy (ďatle, sojky). Strieška krmidla by mala zakryť priestor s krmivom, aby krmivo nemoklo a nezanieslo sa snehom. Okraje krmidla vybavíme nízkym mantinelom, aby krmivo nesúkaval vietor, a aby nepopadalo na zem pri príletoch a odlietaní vtákov.

Tvar krmidla môže byť rôzny, nezabudnime, že strieška musí byť široká, aby chránila krmivo pred dažďom a snehom.

Čím krmíš?

Najdôležitejší je výber vhodného krmiva, ktoré budeme vtákom podávať. Najvhodnejšie sú naturálne druhy – slnečnica, repka, (drvená) kukurica, orešky a plody, prípadne loj a tuk. **Nikdy nie slané, údené, ochutené potraviny a pečivo!**

Čo obľubujú vtáky?

Kačice, labute, čajky, lysky - vodné vtáky sú špecifickým prípadom prikrmovania, nakoľko sú často prikrmované celoročne a **nesprávnymi potravinami – t. j. pečivom**. Pečivo nemá takmer žiadnu nutričnú hodnotu (obsahuje cukry, neobsahuje vitamíny, minerálne látky, stopové prvky) a v prípade vodných druhov vtákov, najmä labutí, **môže spôsobiť tráviace problémy**, prípadne problémy s operením a stavbou kostí vo forme tzv. anjelských krídel. V prípade, že chceme aj tieto druhy prikrmovať, **odporúča sa** kukurica, pšenica, jačmeň, prípadne labute a kačice nepohrdnú ani odrezkami zo zeleniny, keďže prirodzene sa živia rastlinnou potravou.

krmivo/druh	sýkorky, brhlíky	pinkovité	datle	drozdy	vrabce, strnádky	hrdlíčky	sojky
slnečnica	●	●	●	●			●
repka	●	●					
jablká	●		●	●			●
loj	●		●				●
pšenica					●	●	
kukurica					●	●	●
orechy	●		●				●

Pri pravidelnom dopĺňaní krmiva bude na krmidlo prilietať množstvo vtáčích druhov.

Jablká, ktoré necháme na strome, budú vítaným doplnkom potravy pre zimujúce vtáky.

Tipy pri výrobe krmidla

Tukové krmidlo - roztopíme surový hovädzí tuk, do ktorého primiešame rôzne zrná, oriešky a slnečnicu. Zmes nalejeme do kvetináča, cez ktorého spodný otvor previažeme špagát, ktorý poslúži na zavesenie tukového krmidla. Keď tuk stuhne, vložíme kvetináč otvorom dole na strom, či iné vhodné miesto. Namiesto črepníka môžeme použiť aj kokosový orech rozrezaný na polovičku. Takýmto spôsobom môžeme vyrobiť aj krmidlo s použitím šišky borovice alebo smreka, ktorú namáčame do tukovej zmesi a prilepenú zmes na šiške necháme postupne stuhnúť. Šišku s tukom vyvesíme na vhodné miesto.

Strieškové krmidlo umiestnené na zemi - tzv. „podsypce“. Používa sa na príkrmovanie jarabíc, bažantov, ale s obľubou ho navštevujú aj vrabce, sýkorky či strnádky obyčajné. Vyrobité striešku veľkosti 1-1,5 m a podporné nohy, ktoré budú držať striešku. Zadná časť striešky sadne nižšie k zemi. Pod striešku umiestnime vhodné krmivo, napríklad väčšie množstvo zrna s plevami a semienkami burín.

PET fľaša - približne v spodnej tretine fľaše vyrežeme otvor o veľkosti približne 7 x 7 centimetrov. Do fľaše nasyieme krmivo a zavesíme ju na strom alebo iné vhodné miesto.

Doma si môžeme vyrobiť vlastné tukové krmidlo

Najvhodnejším spôsobom, ako vtáky dlhodobo podporiť v záhrade, je vysádzanie pôvodných druhov kríkov a stromov, ktoré rodia bobule, semená a rôzne plody vhodné pre zimné kŕmenie.

Pri prikrmovaní vtáctva je potrebné mať na pamäti:

- výberom potravy, ktorú vtákom ponúkame, ovplyvníme druhy, ktoré k nám budú prilietaf.
- vhodným umiestnením kŕmidla ochránime operence pred útokom mačiek. V prípade chovu domácich mačiek od prikrmovania v záhrade upúšťame a pre prikrmovanie zvolíme miesto, ktoré je bez týchto predátorov (napr. okraj najbližšieho lesa, park a pod.).
- prikrmovať vtáky má význam počas chladných dní, kedy si ľahšie nájdu dostupnú potravu, resp. počas veterných dní, ale dní bohatých na zrážky (sneženie, mrznúci dážď), kedy dochádza k rýchlym energetickým stratám.

Zásady správneho prikrmovania:

- správne umiestnenie kŕmidla na viditeľné miesto - bez hustých porastov a stromov v jeho blízkosti. Odporúča sa kŕmiť vo výške minimálne 1,5 metra nad zemou z dôvodu zamedzenia ľahkým úlovkom túlavých mačiek.
- dôležité je tiež neumiestňovať kŕmidlá blízko frekventovaných ciest a presklených plôch, do ktorých by mohli vtáky pri preletoch narážať.
- v žiadnom prípade neponúkame vtákom korenené a solené jedlo. Tie môžu spôsobiť zažívacie problémy a uhytnie vtáctva.
- vtáky najviac obľubujú slnečnicu. Okrem nej môžeme prikrmovať aj repku, prosom, ovsom, či pšeniciou, ideálne je kombinovať ich vždy so slnečnicou. Takto prestretý stôl je lákadlom najmä pre pinkovité vtáky (glezgy, stehlíky, zelenky, čížiky) a tiež sýkorky a vrabce.
- sýkorky ale aj ďatle obľubujú orechy a loj - najmä hovädzí.
- ak chceme, aby sa nám na kŕmidle objavili aj väčšie druhy vtákov, môžeme im ponúknuť kukuricu. Tá je lákadlom pre straky a sojky.
- nebudme prevapení, ak sa vysoká koncentrácia vtákov stane terčom dravcov, napríklad jastraba krahulca. Do tohto prirodzeného deja v žiadnom prípade nezasahujeme! Aj jastrab sa snaží prežiť zimu.
- je dôležité, aby krmivo nebolo zvlhnuté a aby ho vietor nemohol z kŕmidla sfúknuť na zem. Zvlhnutiu zabráni široká strieška kŕmidla, ktorá je výrazne širšia ako jeho dno, čím ho chráni pred snehom a dažďom. Sfúknutie krmiva na zem zabránia 3-5 cm vysoké mantinely na okrajoch kŕmidla.
- kŕmidlo je potrebné v pravidelných intervaloch čistiť. Najmä prostredníctvom vtáčieho trusu sa môžu šíriť choroby a z kŕmidla sa môže nechcene stať epicentrum vtáčích chorôb. V prípade, že na kŕmidlách pozorujeme jedince s príznakmi chorôb (malátnosť, našuchorené perie, prelety len na krátku vzdialenosť, prípadne úhyn), s kŕmením na týždeň prestaneme, kŕmidlo schováme a vydezinfikujeme prípravkom proti baktériám, hubám, plesniam a vírusom. Pri manipulácii s kŕmidlom dbáme na vlastnú bezpečnosť, používame rukavice a po vyčistení kŕmidla si dôkladne umyjeme ruky a tvár.
- kŕmiť môžeme od prvých jesenných mrazivých dní, no najmä počas obdobia so snehovou príkrývkou a silnejšími a celodennými mrazmi.
- prikrmovanie má význam, iba ak vtáky majú nedostatok prirodzenej potravy (napr. semien burín), najmenej prirodzenej potravy je na prelome zimy a jari, kedy je väčšina semien zožratá a nové ešte nie sú dostupné. Preto vtáky prikrmujeme do konca februára až marca.
- počas chladných dní vtákom neponúkame vodu, mohli by sa v nej okúpať a zamrznúť. Ako zdroj vody im môžeme ponúknuť pokrývané kúsky jablák.

Křímdlo umiestnime ďalej od budovy a okolitých stromov, aby prilietajúce vtáky mali výhľad na okolie.

VTÁČIA PRVÁ POMOC

Príroda okolo nás sa rýchlo mení. Tam, kde ešte prednedávnom bola lúka, les, kopec, dnes stoja domy, paneláky, cesty. Pôvodní obyvatelia zo živočíšnej ríše prišli o svoje prirodzené prostredie. Niektoré sa presunuli inam a iné si v mestách našli nové útočisko. Obsadili plochy, ktoré im pripomínajú ich pôvodný domov. Namiesto lúky žijú v záhradách, les vymenili za mestský park a stromy na sídliskách, výklenky v skalách vymenili za balkóny panelákov a štrbiny v budovách. Zástupcovia hmyzu, cicavcov, obojživelníkov, plazov či vtákov, všetkých nájdeme v okolí alebo priamo v našich obydliach. Niektoré žijú skryto, nepozorovane, iné, najmä vtáky, máme každý deň na očiach.

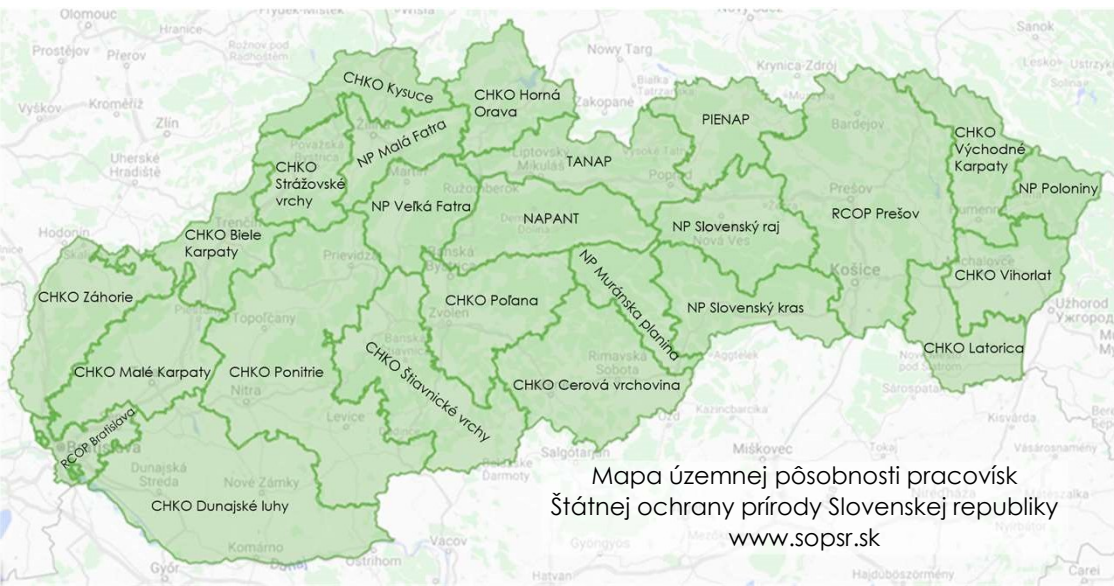
Budovy, cesty a infraštruktúra, ktorú stavíme, nám pomáhajú naplňovať naše každodenné životné potreby. Po cestách sa prepravujeme do školy a práce, bývame v domoch a panelákoch, elektrické káble privádzajú do našich obydli elektrinu. Pre zvieratá, ktoré žijú v rovnakom prostredí ako my, však často predstavujú bariéry, prekážky pri pohybe. Všetci sa snažia predstaviť svet z pohľadu ježka, ktorý potrebuje prejsť na druhú stranu rušnej cesty. Alebo sýkorky, ktorá nevníma presklenú autobusovú zastávku a naráži do nej. Prinajmenšom bude oštrasená, ale môže sa aj vážne zraniť či uhnúť. Zranenia sa teda nevyhýbajú ani zvieratám. V mnohých prípadoch sú ľudia za ne nepriamo zodpovední, preto je našou morálnou povinnosťou poskytnúť im pomoc.

Našiel som opustené vtáča, na koho sa mám obrátiť s prosbou o pomoc?

Na úvod je potrebné pripomenúť, že všetky pôvodné, voľne žijúce druhy vtákov, okrem holuba domáceho, sú chránené zákonom. Znamená to, že bez povolenia je zakázané ich odchytať, manipulovať s nimi, či chovať ich doma v zajatí. Starostlivosť o zranené chránené druhy živočíchov má vo svojej kompetencii Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky (ŠOP SR). Ide o štátnu organizáciu, pod ktorou sú prevádzkované záchranne a rehabilitačné stanice pre zranené živočíchy, ktoré spolupracujú s kvalifikovanými veterinármi. Na Slovensku máme viacero pracovísk ŠOP SR, ktoré spravujú zverené územie.

V prípade nájdania chráneného druhu živočícha, ktorý potrebuje pomoc, kontaktujte príslušné pracovisko ŠOP SR a riadte sa ich pokynmi. Kontakty sú zverejnené na www.sopsr.sk

Radu a pomoc môžu poskytnúť aj odborné občianske združenia, ktorých členovia majú úradné povolenie na manipuláciu s chránenými druhmi vtákov.

Mapa územnej pôsobnosti pracovísk
Štátnej ochrany prírody Slovenskej republiky
www.sopsr.sk

Kedy mám zavolať pomoc?

Prvým krokom pri nájdení jedinca, o ktorom si myslíme, že potrebuje našu pomoc, je zistiť, či našu pomoc skutočne potrebuje. Odbornú pomoc potrebujú príliš mladé, choré alebo zranené jedince.

Rôzne druhy vtákov hniezdia v rozličnom období roka. Niektoré druhy hniezdia aj dvakrát či trikrát za rok. Od konca apríla začínajú mláďatá opúšťať hniezda a zvlášť v prvých dňoch ešte nevedia dobre lietat (drozdy, žltochvosty). Dorastá im operenie a preto robia iba krátke prelety, ktoré často zakončia „núdzovým pristátím“ na prvom vhodnom mieste. Preto často nájdeme mláďa na chodníku, v tráve alebo okennej parapete. Čo s ním máme urobiť? Najskôr je potrebné rozlíšiť, či je mláďatko ešte príliš mladé a vypadlo z hniezda, alebo je už staršie a je vo fáze prvých preletov a potuliek po okolí.

Malé mláďatko, holíčca – neoperené mláďa, alebo v bielom páperí, pravdepodobne sfúkol aj s hniezdom silný vietor alebo bolo neopatrné a jednoducho vypadlo. Takéto malé mláďatko ešte nie je pripravené na samostatný život a potrebuje byť v hniezde, kde sa zohrieva medzi ostatnými súrodencami a rodičia ho pravidelne krmia. Preto je pre neho životne dôležité, aby sa čím skôr vrátilo do hniezda. **Ak nájdete takéto mláďa, neváhajte a kontaktujte ihneď štátnu ochranu prírody.**

Ako mláďatá rastú, vyvíja sa im aj operenie. Biele páperie postupne mizne a vyrastajú im farebné pierka. Volný priestor v hniezde sa znižuje a mláďatka ho začínajú opúšťať. Sú dostatočne veľké na to, aby sa pohybovali mimo hniezda ale zároveň ešte príliš malé, aby si dokázali samé nájsť potravu. Preto využívajú svoj hlas a privolávajú rodičov, ktorí im prinášajú potravu. Mláďatá v tomto období posedávajú v okolí miesta, kde sa vyliarli a postupne zdokonaľujú svoje letové schopnosti. Pôsobia nemožne a zraniteľne. Lahko sa stanú korisťou mačiek, psov či iných predátorov. Ľudia chcú takýmto mláďatám pomôcť a častokrát ich zoberú k sebe domov, čo je veľká chyba. Mláďatá nie sú opustené, sú pod dohľadom rodičov. Tým, že si ich ľudia odnesú domov, výrazne znižujú šance na ich prežitie. Takéto mláďatá potrebujú pomoc iba vtedy, ak by boli zranené alebo keby im hrozilo bezprostredné nebezpečenstvo. Napríklad, keby posedávali na rušnej ceste alebo ploche, kde sa venčia psy. V takom prípade ich opatrne preniesme na bezpečné miesto v bezprostrednom okolí a vyložime na vyšší konár, mimo dosahu psov a mačiek. Vtáky majú slabý čuch, preto na rozdiel od mláďat cicavcov sa nemusíte báť, že rodičia opustia svoje mláďa kvôli ľudskému pachu, ktorý na ňom zanechal človek.

Opustené mláďatá so slabým operením, vypadnuté z hniezda, potrebujú pomoc odborníka.

Operené mláďatá, ak nie sú zranené, pomoc nepotrebujú. Rodičia sa o ne starajú.

Ako mám postupovať, keď je vták zranený?

Iným prípadom sú už napohľad zranené vtáky. Otrásené, apatické, s viditeľným poranením (napr. so zakrvaveným operením), visiacim krídlom, nepohyblivou nohou. Takéto jedince potrebujú odbornú pomoc a veterinárne vyšetrenie. Pri náleze zraneného jedinca kontaktujte príslušné pracovisko Štátnej ochrany prírody.

Čo sa ďalej deje so zranenými jedincami, kam ich prevezú?

Pracovníci ŠOP SR najprv zhodnotia zdravotný stav jedinca a následne rozhodnú o ďalšom postupe. Pokiaľ je vták v dobrej kondícii, bez zranení a napríklad len vyčerpaný po silnom daždi, na krátky čas mu poskytnú teplý úkryt v kartónovej krabici, kde sa vták upokojí, oddýchne si a vysuší si perie. Kartónová krabica je vhodnejšia než dierkovaná plastová prepravka alebo klieťka kvôli tomu, aby si vták nezachytil pierka medzi mriežkami a nepoškodil si ich. Následne je vypustený na slobodu na lokalite, kde bol nájdený.

Taktiež sa stáva, že ľudia nájdu na chodníku alebo balkóne dážďovníka obyčajného. Tento druh často hniezdi v rôznych štrbinách na panelákoch. Je vynikajúci letec, ktorý väčšinu života strávi vo vzduchu, dokonca takto aj spí. Má krátke nohy a na rozdiel od iných vtákov, všetky jeho prsty smerujú dopredu, a preto sa nevie pri vzlietaní odraziť od zeme. Potrebuje „štartovať“ z výšky. Pokiaľ dážďovník nie je zranený, stačí ho opatrne zobrať do dlane, ruku zdvihnúť nad hlavu a vypustiť ho z výšky.

Zranené a choré jedince prevezú pracovníci ŠOP SR na vyšetrenie k veterinárovi. Po stanovení diagnózy a podaní patričnej liečby, jedince putujú do záchranej resp. rehabilitačnej stanice, kde sa o „pacientov“ starajú jej pracovníci. V stanici sú dovtedy, kým naberú dostatok síl a kondíciu na návrat späť do voľnej prírody. V prípade, že zranenie jedinca je veľmi vážne a trvalé, putuje jedinec do stanice v Zoologickej záhrade Bojnice. Nie je možné vyliečiť každé zranenie, ale aj veterinárna liečba pokročila natoľko, že dnes je už možné poskytnúť patričnú veterinárnu starostlivosť jedincovi, ktoré by pred pár rokmi nemali šancu na prežitie.

Prečo si nemôžem mláďa alebo zraneného jedinca zobrať k sebe domov a starať sa oň?

S chránenými druhmi môže manipulovať iba odborník s príslušným povolením, ktorý im vie zabezpečiť správnu starostlivosť. Pri podávaní nevhodného krmiva a nesprávnej starostlivosti

mláďa rýchlo uhynie. Navyše návrat jedinca, ktorý bol chovaný v zajatí, späť do prírody, je veľmi komplikovaný.

Vtáky si na našom balkóne postavili hniezdo, ako sa máme správať?

Záleží na tom, aký druh zahniezdil u vás na balkóne. Vo všeobecnosti však platí, že druhy žijúce v bezprostrednej blízkosti človeka sú menej citlivé na vyrušovanie.

Na budovách sa môžeme stretnúť s hniezdením belorítkov obyčajných. Belorítky si stavajú hniezdo zo zmesi blata, ktoré nájdu na okrajoch kaluží. Hniezdo má tvar štvrt gule a je umiestnené pod stropom. Pri belorítkach často ľudom prekáža trus, ktorý vyhadzujú z hniezda. Riešenie je jednoduché, pod hniezdo stačí umiestniť kus kartónu, ktorý slúži ako zábrana, aby trus dopadal na balkón. Po vyhniezdení mláďat alebo keď kartón prestane plniť svoju funkciu, sa jednoducho vymení za nový.

Ďalším, pomerne častým vtáčim obyvateľom balkónov, je sokol myšiar. Tento sokol si vlastné hniezdo nestavia, ale na hniezdenie využíva hniezda iných vtákov, hlavne havranov, strák či vrán. No dokáže zahniezdiť aj v rôznych výklenkoch na panelákoch, či v kvetináčoch na balkónoch. Miesto na hniezdenie si páry vyberajú v priebehu marca a apríla. Následne samička zohrieva vajíčka asi mesiac. V tomto období sú citlivé na intenzívne vyrušovanie, preto sa odporúča obmedziť pohyb a činnosť na balkóne. V čase po vyliahnutí mláďat, sa citlivosť na vyrušovanie znižuje. Postupne sami dokážete odpozorovať, ako vtáky na vás reagujú. Či ich vaša prítomnosť vyrušuje alebo nie. Niektoré jedince si dokážu zvyknúť na prítomnosť človeka do takej miery, že môžete pri nich sedieť na balkóne a vykonávať bežnú činnosť.

Môžem premiestniť hniezdo, vajcia alebo mláďatá?

V štádiu prebiehajúceho hniezdenia je to vylúčené. Vo veľmi ojedinelých prípadoch, kedy nastali vážne problémy, je možné preniesť už vyliahnuté mláďatká k iným rodičom. Čím sú mláďatká menšie, tým vyššiu opateru potrebujú, aby prežili. Preto je potrebné každý takýto prípad posudzovať individuálne. Je potrebné si uvedomiť, že hniezdenie trvá len počas krátkeho obdobia v roku a preto je na mieste správať sa s rešpektom k živým tvorom, s ktorými zdieľame rovnaký životný priestor.

Podložka pod hniezdom belorítkov zabráni padaniu trusu na balkón.

AKO PREDÍŠŤ ZRANENIAM A ÚHYNOM VTÁKOV

Niektorým zraneniam a zbytočným úhynom sa dá predísť ohľaduplným správaním alebo jednoduchým technickým riešením.

Čo sú to technické pasce a prekážky?

Ide o človekom vyrobené a vybudované predmety či diela, v ktorých môžu uviaznuť alebo na ktorých sa môžu zraniť či uhynúť divo žijúce zvieratá. Pre vtáky predstavujú veľké riziko presklené plochy, vertikálne potrubia ako sú komíny či rúry, ďalej otvorené nádrže na vodu, odpadky či lepené dosky na hmyz a hlodavce.

Presklené plochy

Sklo je dnes rozšíreným materiálom v architektúre. Veľké presklené plochy nákupných centier, školských átrií, autobusových zastávok, to sú len niektoré z najčastejších rizikových plôch. Podľa vedeckých výskumov, v Európe ročne uhynie po náraze do presklených plôch viac než 100 miliónov vtákov. Ide o obrovské množstvo jedincov, ktoré uhynuli v dôsledku ľudskej činnosti. Pritom existuje viacero riešení, ako týmto nárazom zabrániť.

Na veľkých presklených plochách sa odráža obraz okolitého prostredia podobne ako v zrkadle. Vtáky pri prelietavaní nevidia prekážku, pričom predpokladajú, že sú pred nimi ďalšie stromy alebo otvorený priestor a narazia do skla. Pri náraze v rýchlosti 50 až 70 kilometrov za hodinu často hneď uhynú. Aby si vtáky počas letu stihli uvedomiť, že je pred nimi prekážka a nie voľný priestor, potrebujeme prekryť odraz na skle iným obrazom. Napríklad nálepkami na sklo.

Nálepky nalepené s veľkými rozstupmi neplnia svoj účel, pretože vtáky chcú preletieť v priestore medzi dvomi nálepkami. Presklená plocha je naďalej pre vtáky nebezpečná.

V oknách sa odrážajú stromy. Vtáky si myslia, že je pred nimi voľná plocha, ale vo veľkej rýchlosti narazia do okna. Nalepením nálepiek s 10 centimetrovými rozstupmi sa okná stávajú bezpečnými. Nálepky upozornia vtáky na prekážku.

Nálepky sú často používaným nástrojom. Najčastejšie sa používajú siluety rôznych dravcov, ale tvaru a farbám sa medze nekladú. Medzi verejnosťou koluje mýtus, podľa ktorého postačuje jedna nálepka siluety dravca a vtáky nebudú narážať do skla, pretože sa nálepky v tvare dravca budú báť. Nie je to pravda. V skutočnosti si vtáky na predmety, ktoré nepredstavujú pre ne nebezpečenstvo, dokážu rýchlo zvyknúť a prestanú si ich všímať. Presklená plocha z hľadiska nárazov ostane aj naďalej nebezpečná. Aby okno alebo iná sklenená plocha bola bezpečná, musíme ju pokryť nálepkami, medzi ktorými bude rozstup najviac 10 x 10 centimetrov. Počas snežných dní, pri východe a západe Slnka, je odraz okolitého prostredia a snežných lúčov od skla vyšší. Preto nálepky lepíme z vonkajšej strany skla. Na trhu sú dostupné nálepky na sklo v rôznych tvaroch a farbách. Dokonca aj špeciálne, priesvitné nálepky, ktoré odrážajú UV svetlo. Ide o ultrafialovú časť svetelného spektra, ktoré je ľudskému oku neviditeľné, ale mnoho vtáčích druhov ho na rozdiel od ľudí vníma. Ľudia tak vidia priesvitnú nálepku a vtáky farebnú prekážku.

Vertikálne potrubia

Pod vertikálnymi potrubiami rozumieme komíny, odkvapové rúry a iné kolmé potrubia. Z pohľadu vtáctva predstavujú problém nezabezpečené horné konce rúr, cez ktoré vtáky vletia do potrubia, ale kvôli hladkým stenám a nedostatku miesta nevedia vyletieť von, pretože vtáky nedokážu vyletieť kolmo hore ako vrtulník. Pokiaľ im človek nepomôže dostať sa von z rúry, uhynú hladom a vyčerpaním. Riešením je prekrytie horného otvoru rúry takým prvkom, ktorý zachová jej funkčnosť, ale zároveň zamedzí, aby vtáky do nej vleteli, napr. pleťvom, komínovým lapačom iskier. Pri nepoužívaných rúrach postačuje, keď ich prevrátime nabok.

Otvorené nádrže na vodu

Do záhrad s obľubou umiestňujeme veľké nádrže na dažďovú vodu. Vrchná časť nádob býva otvorená, vďaka čomu do nej môže vletieť hmyz aj vtáky. Pokiaľ hladina vody nesiahá po vrch nádoby, hmyz a vtáky sa môžu utopiť. Riešením je umiestniť do vnútra nádoby kúsok dosky, ktorá bude fungovať ako plavák a zároveň ako ostrov, na ktorom sa mokří nešťastníci môžu zachrániť a odletieť preč.

Odpadky a špagáty

Vtáky si pri stavbe hniezda často nosia ako výstelku rôzne odpadky. Obaly z cukríkov, cigaretové ohorky, špagáty. Odpad predstavuje hrozbu obzvlášť pre mláďatá, ktoré ich môžu zhltnúť, zamotať sa do nich, poraniť sa o ne alebo uhynúť. Najlepším riešením je nevytvárať odpad, ale keď už odpad vznikne, tak ho umiestniť do správnej smetnej nádoby.

Lepové dosky na hmyz a hlodavce

Lepové dosky sa stali populárnym rýchlym riešením pri ochrane stromov a budov proti hmyzu a hlodavcom. Prinášajú však so sebou vysoké nebezpečenstvo pre vtáky, ktoré často končia prílepené na silnom lepidle. Aj po šetrnom odlepení ostane perie vtákov úplne zalepené a nefunkčné. Očistiť zalepené perie je veľmi náročný a zdĺhavý proces, pričom perie je častokrát tak vážne poškodené, že je potrebné počkať pár týždňov až mesiacov, kým vyrastie nové. Najlepším riešením je nepoužívať lepové dosky. Na jednej strane je to neefektívne ničenie „škodcov“, na strane druhej majú lepové dosky negatívny vplyv aj na necieľové organizmy, hlavne vtáky.

Lepové dosky sú krutou metódou chytania hlodavcov. Prilepiť sa môžu aj vtáky. Nepoužívajte ich!

Odpadky a špagáty predstavujú hrozbu pre zvieratá.

AK SI ZVEDAVÝ, PREČÍTAJ SI

Literatúra (použitá zdroje):

BERTHOLD, P. & MOHR, G., 2019: Kýmimie vtáky - ale správne, Kazda, 192 s.

LOHMANN, M., 1999: Vögel am Futterhaus BLV, Múnchen, Wien, Zúrich, 95 s.

LOHMANN, M., 1999: Vogelparadies Garten: das Praxisbuch für die ganze Familie BLV, Múnchen, Wien, Zúrich, 127 s.

PRO ŽIVOU KRAJINU O.Z., 2013: Původní keře ČR a jejich využití v zahradách, 56 s., <https://www.puvodnikere.cz/brozurka-ke-stazeni/>

SLOBODNÍK, V., 1997: Pomôžme sovám hniezdif. SZOPK, Spišská Nová Ves, 20 s.

SLOBODNÍK, V., 2018: Vtáčie búdky – zásady výroby a inštalácie, Chránené územia Slovenska, 91, str. 28-30, <http://www.sopr.sk/web/?c=52>

SVENSOON, L. *Ptáci Evropy, severní Afriky a Blízkeho východu*. 2. oprav. a rozšíř. vyd. Ilustroval Killian Mullarney, ilustroval Dan Zeterström, přeložil Robert Doležal. Plzeň: Ševčík, 2012. ISBN 978-80-7291-224-7.

VESELOVSKÝ, Z., 2008: Etologie: biologie chování zvířat. 1. vyd. Praha: Academia, 407 s. ISBN 978-80-200-1621-8

ZASADIL, P., 2001: Ptačí budky a další způsoby zvyšování hnízdních možností ptáků, Praha, ČSOP, 136 s.

Online informácie:

Ochrana dravcov na Slovensku

www.dravce.sk

Viac o drevinách

www.botany.cz

Združenie arboristov

www.isa-arbor.sk

O význame pôvodných druhov drevín

www.puvodnikere.cz

Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky

www.sopr.sk

Živé prenosy z hniezd vtákov a krmítok

www.kukaj.sk

Ďakujeme, že sa zaujímate o prírodu.

Ochrana dravcov na Slovensku
2020